

POLSKA AKADEMIA NAUK
KOMITET NAUK HISTORYCZNYCH
INSTYTUT HISTORII

ACTA

POLONIAE

HISTORICA

LXVIII

WYDAWNICTWO NAUKOWE

Semper

1993

Nr indeksu 35 130X
PL ISSN 001-6829

<http://rcin.org.pl>

NOS AUTEURS

MARIA BOGUĆKA — *professeur*; Institut d'Histoire de l'Académie Polonaise des Sciences (Rynek Starego Miasta 29/31, 00-272 Warszawa); spécialisation: histoire économique, sociale et culturelle des XVIe–XVIIIe siècles.

STANISŁAW BYLINA — *professeur*; Institut d'Histoire de l'Académie Polonaise des Sciences; spécialisation: histoire médiévale, l'histoire des idées et des mouvements hérétiques.

EDMUND CIEŚLAK — *professeur*; Institut d'Histoire de l'Académie Polonaise des Sciences, Dép. d'Histoire de Gdańsk et de la Baltique (Al. Zwycięstwa 57, 80-231 Gdańsk); spécialisation: histoire économique et sociale des XVIIe–XVIIIe siècles.

HANNA DZIECHCIŃSKA — *professeur*; Institut des Recherches Littéraires de l'Académie Polonaise des Sciences (Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa); spécialisation: histoire de la littérature du XVIIe siècle.

MARCIN KAMLER — *docteur*; Maison d'Édition "PWN" (rue Miodowa 10, 00-251 Warszawa); spécialisation: histoire économique et sociale des XVIe–XVIIe siècles.

EDWARD OPALIŃSKI — *docteur*; Institut d'Histoire de l'Académie Polonaise des Sciences; spécialisation: histoire politique et sociale du XVIIe siècle.

ANDRZEJ SZWARC — *professeur agrégé*; Institut d'Histoire de l'Université de Varsovie (Krakowskie Przedmieście 26/28, 00-325 Warszawa); spécialisation: histoire sociale du XIXe siècle.

MAŁGORZATA WILSKA — *docteur*; Institut d'Histoire de l'Académie Polonaise des Sciences; spécialisation: histoire médiévale.

POLSKA AKADEMIA NAUK
KOMITET NAUK HISTORYCZNYCH
INSTYTUT HISTORII

ACTA
POLONIAE
HISTORICA

68

WYDAWNICTWO NAUKOWE *Semper*
1993

<http://rcin.org.pl>

COMITE DE REDACTION

Jan Baszkiewicz (président), Maria Bogucka (rédacteur en chef)
Jerzy Kłoczowski, Antoni Mączak,
Stanisław Russocki (rédacteur adjoint),
Monika Senkowska–Gluck, Marek Sędek (membre de la rédaction),
Tomasz Szarota (rédacteur adjoint),
Roman Wapiński, Andrzej Wyczański, Janusz Żarnowski
secrétaire technique — Hanna Kordowicz

INSTYTUT HISTORII PAN

Rynek Starego Miasta 29/31
00–272 Warszawa

Adresse télégraphique:
HISTORIOPAN

The issue is sponsored by Central & East European
Publishing Project

© Copyright by Instytut Historii PAN, Warszawa, 1993

WYDAWNICTWO NAUKOWE *Semper*

ul. Bednarska 2/4, 01–355 Warszawa

tel. 27 60 83 w. 15

SOMMAIRE

ETUDES

Przemysław Mrozowski, Genuflection in Medieval Western Culture: the Gesture of Expiation — the Praying Posture	5
Stanisław Bylina, The Church and Folk Culture in Late Medieval Poland	27
Edward Opaliński, The Local Diets and Religious Tolerance in the Polish Commonwealth (1587–1648)	43
Marcin Kamler, Robbery in the Polish Lands During the Second Half of the 16th and the First Half of the 17th Century	59
Hanna Dziechcińska, Le voyage — sa situation dans la conscience sociale des XVI ^e — XVII ^e siècles	79
Maria Bogucka, Social Structures and Custom in Early Modern Poland	99
Andrzej Szwarz, Educational Aspirations of Women in the Kingdom of Poland at the End of the Nineteenth Century	115

TRAVAUX EN COURS

Małgorzata Wińska, Les particularités culturelles de la cour royale aux XIV ^e et XV ^e siècles. Luxe au nécessité?	125
Edmund Cieślak, Gottfried Lengnich und die polnische Staatspolitik in Danzig	131

COMPTE RENDUS

J. Matuszewski, Cham–Cad (Janusz Tazbir); M. Ciccarini, Il richiamo ambivalente. Immagini del Turco nella memorialistica polacca del Cinquecento (Teresa Chynczewska–Hennel); Father Ludwik Piechnik, Society of Jesus. History of the Vilno Academy (Janusz Tazbir); M. J. Rosman, The Lords' Jews. Magnate–Jewish Relations in the Polish–Lithuanian Commonwealth During the 18th Century (Teresa Zielińska); Overseas Migration from East–Central and South–Eastern Europe 1880–1940 (Dariusz Stola); H. Wereszycki, The Political History of Poland 1864–1918 (Roman Wapiński)	143
--	-----

NOTES	155
-----------------	-----

VIE SCIENTIFIQUE

Colloque polono–israélien à l'occasion du bicentenaire du projet de loi “Le Statut du peuple juif au sein de la nation polonaise” dont fut saisie il y a deux siècles la Diète dite Grande (Maria Bogucka); Rituels, symboles et contextes évocatoires du pouvoir suzerain du X ^e au XV ^e siècles. La Pologne et les pays voisins (Krzysztof Kowalewski)	185
--	-----

NECROLOGIE

Andrzej Zahorski (15 VII 1923 — 15 XII 1992) (Łukasz Kądziela)	189
--	-----

Annales

Économies Sociétés Civilisations

Fondateurs: Lucien FEBVRE et Marc BLOCH. Directeur: Fernand BRAUDEL
Revue bimestrielle publiée depuis 1929 avec le concours
de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales

47e ANNÉE — N° 6

NOVEMBRE–DÉCEMBRE 1992

DROIT, HISTOIRE, SCIENCES SOCIALES

FIGURES DE DISCOURS

- Catherine DARBO-PESCHANSKI, Questions de temps: entre
historiographie et droit grecs
Alain BOUREAU, Droit et théologie au XIIIe siècle
Robert DESCIMON, Les fonctions de la métaphore du mariage
politique du roi et de la république en France, XVe–XVIIIe siècles
Gunther TEUBNER, Pour une épistémologie constructiviste du droit

SUR LA RÉVOLUTION, UN DÉBAT

- Michel TROPER, Sur l'usage des concepts juridiques en histoire
François FURET, Concepts juridiques et conjoncture révolutionnaire

Histoire de l'État (comptes rendus)

PRATIQUES DU DROIT

- Laurence FONTAINE, Droit et stratégies: la reproduction des
systèmes familiaux dans le Haut-Dauphiné (XVIIe–XVIIIe siècles)
Laurent THÉVENOT, Jugements ordinaires et jugement de droit

RÉDACTION: 54, Boulevard Raspail, 75006 PARIS
ABONNEMENTS

1992

- France : 328 F — Étudiants France: 245 F
- Étranger : 87 \$ — Pays de la CEE: 70 écus
- Le numéro : 90 F

Les abonnements doivent être souscrits auprès d'Armand COLIN Éditeur,
B.P. 22 – 41353 VINEUIL

Annales

Économies Sociétés Civilisations

Fondateurs: Lucien FEBVRE et Marc BLOCH. Directeur: Fernand BRAUDEL
Revue bimestrielle publiée depuis 1929 avec le concours
de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales

48e ANNÉE — N° 1

JANVIER-FÉVRIER 1993

HISTOIRE ET ENVIRONNEMENT

Philippe LEVEAU, Mentalité économique et grands travaux hydrauliques: le drainage du lac Fucin aux origines d'un modèle
Françoise AUDOUZE et Jean-Luc FICHES, L'archéologie française et les paléo-environnements

Enfance et éducation (comptes rendus)

TERRE ET PAYSANS

Georges B. DERTILIS, Terre, paysans et pouvoir politique (Grèce, XVIIIe-XXe siècle)
Ronald HUBSCHER et Rose-Marie LAGRAVE, Unité et pluralisme dans le syndicalisme agricole français. Un faux débat
Gérard BÉAUR, La Révolution et la question agraire: vieux problèmes et perspectives nouvelles (Note critique)

Sociétés rurales (comptes rendus)

REPRÉSENTATIONS SOCIALES

Chantal BEAUCHAMP, La maladie et son double. La suette miliaire et son traitement au XIXe siècle
Alaine GUERREAU, L'honneur blessé (note critique)

RÉDACTION: 54, Boulevard Raspail, 75006 PARIS
ABONNEMENTS

1993

- France : 377 F — Étudiants France: 283 F
- Étranger : 100 \$ — Pays de la CEE: 80 écus
- Le numéro : 94 F

Les abonnements doivent être souscrits auprès d'Armand COLIN Éditeur,
B.P. 22 - 41353 VINEUIL

Annales

Économies Sociétés Civilisations

Fondateurs: Lucien FEBVRE et Marc BLOCH. Directeur: Fernand BRAUDEL
Revue bimestrielle publiée depuis 1929 avec le concours
de l'École des Hautes Études en Sciences Sociales

48e ANNÉE — N° 2

MARS-AVRIL 1993

AUJOURD'HUI

Victor KARADY, Antisémitisme et stratégies d'intégration. Juifs et non-Juifs dans la Hongrie contemporaine

Éric FASSIN, La chaire et le canon. Les intellectuels, la politique et l'Université aux États-Unis

Société et culture: mondes anglo-saxons

(comptes rendus par Lucia Bergamasco, Yves Castan, Bernard Cottret, Françoise Deconinck-Brossard, Annick Foucrier, Nancy L. Green, Jean-Yves Grenier, Elizabeth Tuttle, François Weil)

L'ÉCONOMIE ET SES DISCOURS

Gilles LHUILIER, Le «paradigme» de l'entreprise dans le discours des juristes

Jean-Louis ESCUDIER, Kondratieff et l'histoire économique française ou la rencontre inachevée

Les sciences et l'histoire

(comptes rendus par Jean-Christophe Bourquin, Claudine Cohen, Olivier Faure, Jean-Yves Grenier, Jean Jacquart, Michel Lagrée, Bernard Lepetit, Alain Musset, Pap N'Diaye, Nicolas Oikonomides, Janine Pierret, Sophie Roux, Bernard Sergent, François Sigaut)

LES PRATIQUES DE SUCCESSION

Gérard BOUCHARD, La reproduction familiale en terroirs neufs, comparaisons sur des données québécoises et françaises.

Bernard DEROUET, Le partage des frères. Héritage masculin et reproduction sociale en Franche-Comté aux XVIIIe et XIXe siècles

Laurence FONTAINE, L'activité notariale (Note critique)

RÉDACTION: 54, Boulevard Raspail, 75006 PARIS
ABONNEMENTS

1993

- France : 377 F — Étudiants France: 283 F
- Étranger : 100 \$ — Pays de la CEE: 80 écus
- Le numéro : 94 F

Les abonnements doivent être souscrits auprès d'Armand COLIN Éditeur,
B.P. 22 - 41353 VINEUIL

ACTA POLONIAE HISTORICA

Revue semestrielle rédigée sous les auspices de Comité des Sciences Historiques
et de l'Institut d'Histoire de l'Académie Polonaise des Sciences
Président du Comité de Rédaction: Jan BASZKIEWICZ
Rédacteur en chef: Maria BOGUCKA

Vol. LXVII, 1993

SOMMAIRE

ETUDES

Henryk Samsonowicz, Les origines du patriciat des villes polonaises
Wojciech Iwańczak, The Burghers As the Creation of the Devil? The Three Social Estates
and the Problem of the Town in the Middle Ages
Urszula Sowina, Testaments of the Burghers from Sieradz 1500-1538
Andrzej Wyrobisz, Towns in 15th, 16th and 17th Century Descriptions of Poland
Ryszard Szczygieł, The Image of Lublin in Polish Renaissance Literature
Jerzy Wojtowicz, The Town in the Social Thought of the Enlightenment

TRAVAUX EN COURS

Tytus Izdebski, The Relations of Time and Space in the Consciousness of the Residents
of Late Medieval Cracow
Liliana Krantz-Domasłowska, Kwidzyń — a Spatial Image of Medieval Town
Maria Bogucka, Trade Between Gdańsk and Turku (Åbo) in the 16th and the First Half of
the 17th Century

COMPTES RENDUS — NOTES — VIE SCIENTIFIQUE — NECROLOGIE

Rédaction: Rynek Starego Miasta 29/31, 00-272 Warszawa, Polska
Pour commande à l'étranger: "ARS POLONA", Krakowskie Przedmieście 7,
00-068 Warszawa, Pologne
European Publishers Representatives, Inc. 11-03 46th Avenue, Long Island City,
New York 11191, USA
Wydawnictwo Naukowe Semper, ul. Bednarska 2/4
00-310 Warszawa, Pologne

THE PUBLISHING DEPARTMENT OF THE INSTITUTE OF HISTORY, POLISH ACADEMY OF SCIENCES

Rynek Starego Miasta 29/31, 00-272 Warszawa, Poland
Telephone numbers: 31 02 61 ext. 57, 31 36 42 Fax 31 36 42
Chief of the Publishing Department: Dr. Andrzej Koryn

The Institute of History of the Polish Academy of Sciences has been conducting a publishing activity since its foundation in 1953, bringing out scholar journals (now 8), periodicals (including a monumental edition of the *Polish Biographical Dictionary*, since 1935), synthetical works, monographies, historical atlases and source materials.

Up to 1991 the books written by scholars and research groups in the Institute were published exclusively by big state publishing houses, mainly OSSOLINEUM and SCIENTIFIC PUBLISHERS PWN.

Owing to the new political and legal situation the Institute set up its own Publishing Department in the spring of 1991. Its main aim is to publish scholar works, first of all those which had been written under the plans of the Institute of History (synthetical works, monographies, collected essays, conference and source materials).

So far the Publishing Department of the Institute of History has published 21 books:

1. *Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe (The Polish-Soviet War 1920. The Fightings and the International Background)*, ed. by A. Koryn, Warszawa 1991.
2. Marek K. Kamiński, *Polska i Czechosłowacja w polityce Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii 1945-1948 (Poland and Czechoslovakia in the Policy of the United States and Great Britain 1945-1948)*, Warszawa 1991.
3. Elżbieta Znamierowska-Rakk, *Sprawa Tracji Zachodniej w polityce bułgarskiej 1919-1947 (The Question of Western Thrace in Bulgarian Policy 1919-1947)*, Warszawa 1991.
4. *Polska-Bulgaria przez wieki (Poland and Bulgaria throughout the Centuries)*, ed. by E. Bałcerak, Warszawa 1991.
5. *Odrodzenie państwowości i przemiany struktur społecznych w Polsce i Czechosłowacji 1918-1945. Materiały XXVII posiedzenia Komisji Historyków polskich, czeskich i słowackich (The Revival of Statehood and Changes in Social Structures in Poland and Czechoslovakia 1918-1945. Materials of the 27th Session of Polish, Czech and Slovak Historians)*, ed. by M. Bogucka, Warszawa 1991.
6. Stanisław Bylina, *Człowiek i zaświaty. Wizje kar pośmiertnych w Polsce średniowiecznej (The Man and the Other World. The Visions of Posthumous Penalties in Medieval Poland)*, Warszawa 1992.
7. Marian M. Drozdowski, *Spór o Eugeniusza Kwiatkowskiego w polskiej historiografii i publicystyce historycznej (The Dispute Over Eugeniusz Kwiatkowski in Polish Historiography and Publicistic Writings)*, Warszawa 1992.
8. Jerzy Turonek, *Odrodzenie Białorusi. Rzecz o Wacławie Iwanowskim (The Revival of Byelorussia. Wacław Iwanowski)*, Warszawa 1992.
9. Stanisław Salmonowicz, *Ludwik Muzyczka 1900-1977 — polityk i żołnierz. Przyczynek do dziejów Armii Krajowej (Ludwik Muzyczka 1900-1977 — Politician and Soldier. A Contribution to the History of the Home Army)*, Warszawa 1992.
10. Stanisława Lewandowska, *Prasa okupowanej Warszawy 1939-1945 (The Press in Occupied Warsaw 1939-1945)*, Warszawa 1992.
11. Jan E. Zamojski, *Francja na rozdrożu 1943-1944 (France at the Cross-Road 1943-1944)*, Warszawa 1992.

12. Walentyna Najdus, *Zygmunt Marek — prawnik i polityk 1872–1931* (Zygmunt Marek — Lawyer and Politician 1872–1931), Warszawa 1992.
13. Zbigniew Wawer, *Organizacja polskich wojsk lądowych w W. Brytanii 1940–1945* (The Organisation of the Polish Land Forces in Great Britain 1940–1945), Warszawa 1992.
14. Stanisława Lewandowska, *Prasa polskiej emigracji wojennej 1939–1945* (The Press of the Polish War Emigration 1939–1945), Warszawa 1993.
15. Halina Manikowska, *Nadzór i represja. Władza i społeczeństwo w późnośredniowiecznej Florencji* (Control and Repression. Power and Society in Late Medieval Florence), Warszawa 1993.
16. Marian M. Drozdowski, *Warszawa w obronie Rzeczypospolitej — czerwiec–sierpień 1920 r.* (Warsaw in the Defence of the Polish Republic — June–August 1920), Warszawa 1993.
17. Andrzej Wierzbicki, *Spory o polską duszę. Z zagadnień charakterologii narodowej w historiografii polskiej XIX i XX w.* (Disputes Over the Polish Soul. The National Character in the Polish Historiography of the 19th–20th Centuries), Warszawa 1993.
18. *Image przedsiębiorcy gospodarczego w Polsce w XIX i XX w.* (The Image of a Polish Entrepreneur in the 19th–20th Centuries), ed. by R. Kołodziejczyk, Warszawa 1993.
19. *Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk 1953–1993* (The Institute of History of the Polish Academy of Sciences 1953–1993), ed. by S. K. Kuczyński, Warszawa 1993.
20. Stefan K. Kuczyński, *Orzeł Biały w Warszawie* (The White Eagle in Warsaw), Warszawa 1993.
21. Krzysztof Dunin-Wąsowicz, *Polski ruch socjalistyczny w czasie II wojny światowej* (The Polish Socialist Movement During World War II).

The following books are either printed or edited:

1. *Kultura Polski Średniowiecznej XIV–XV w.* (The Culture of 14th–15th Century Poland), ed. by B. Geremek.
2. Tadeusz Trajdos, *U zarania Karmelitów w Polsce* (The Beginnings of the White Friars in Poland).
3. Andrzej Nowak, *Między carem a rewolucją. Rosja w publicystyce politycznej Wielkiej Emigracji 1831–1848* (Between the Tsar and the Revolution. Russia in the Writings of the Polish Great Emigration 1831–1849).
4. *Rytuály, symbole i konteksty fabularne władzy zwierzchniej — Polska i jej sąsiedzi X–XV w.* (Rituals, Symbols and Fabular Contexts of the Authority of Sovereigns — Poland and Its Neighbours 10th–15th C.), ed. by J. Banaszkiewicz.
5. Walenty Woronowicz, *W obozach zagłady Związku Radzieckiego* (In the Extermination Camps of the Soviet Union).
6. *Spółeczeństwo polskie wobec losu Żydów* (Attitude of the Polish Society to the Fate of Jews).

**Our publications can be ordered directly at the Institute of History
as well as at the Scientific Publishers:**

Wydawnictwo Naukowe *Semper*
01–355 Warszawa, ul. Bednarska 2/4,
tel. 27 60 81, 27 60 82, 27 60 83 (ext. 15).

A PARAÎTRE DANS LE LXIXe VOLUME:

Jacek Chrobaczyński, Attitudes et comportements politiques des Polonais sous l'occupation allemande en Pologne (1939–1945)

Marek K. Kamiński, The Attitude of Great Britain and the United States to the Governmental Crisis in Czechoslovakia in February 1948

Sławomir Kotarski, La dénazification des écoles supérieures dans la zone d'occupation française en Allemagne (1945–1948)

Stefania Kowalska–Glikman, The Petty Bourgeoisie in Poland, Its Economic Functions and Models of Culture, Manners and Morals in the Nineteenth Century

Henryk Samsonowicz, The Spatial Horizons of Various Social Groups in Sixteenth–Century Poland

Aleksander Świeżawski, “Dux regni Poloniae” and “haeres regni Poloniae” (The Titles of Polish Rulers in the 13th–14th Centuries)

Zbigniew Wójcik, The Separatist Tendencies in the Grand Duchy of Lithuania in the 17th Century

Władysław Zajewski, L'Europe face à la révolution en Belge et en Pologne en 1830–1831

WARUNKI PRENUMERATY NA ROK 1994

Pisemne zamówienia na krajową prenumeratę pocztową (bez przedpłat!) przyjmowane są przez Wydawnictwo Naukowe Semper, 00-310 Warszawa, ul. Bednarska 2/4 w następujących terminach: do 20 maja 1994 na pierwsze półrocze lub na cały rok oraz do 20 listopada 1994 na drugie półrocze. W zamówieniu należy podać liczbę zamawianych egzemplarzy. Kolejne zeszyty będą wysyłane za zaliczeniem pocztowym z doliczeniem do ceny zeszytu (60.000 zł) kosztów pocztowych (10.000 zł).

Kolejne zeszyty można zamawiać i odbierać w Wydawnictwie oraz w księgarniach naukowych na terenie całego kraju. W takim przypadku cena zeszytu wynosi 60.000 zł.

Prenumerata ze zleceniem dostawy za granicę przyjmowana jest przez Wydawnictwo Naukowe Semper, 00-310 Warszawa, ul. Bednarska 2/4, bezpośrednio w siedzibie Wydawnictwa lub w formie przedpłat na okresy półroczne na konto PKO VII Oddział w Warszawie, Nr 1573-109628-136 w następujących terminach: do 20 maja 1994 na pierwsze półrocze lub na cały rok oraz do 20 listopada 1994 na drugie półrocze. Cena w prenumeracie zagranicznej w 1994 roku za jeden zeszyt wynosi:

	poczta zwykła	poczta lotnicza
Europa	70.000 zł	80.000 zł
USA i Kanada		100.000 zł
Pozostałe kraje		125.000 zł

ORDERS FOR SUBSCRIPTION:

- till 20 May 1994 for I issue.
- till 20 November 1994 for II issue.

Recent issues are available at the bookshop of Scientific Publishers Semper, Bednarska 2/4, 00-310 Warszawa, Poland. Recent and old issues are available also through mail with advance payment at Wzorcownia Ośrodka Rozpowszechniania Wydawnictw Naukowych PAN, Pałac Kultury i Nauki, 00-901 Warszawa.

Subscriptions orders available through the local press distributors or directly through: WYDAWNICTWO NAUKOWE *Semper*, ul. Bednarska 2/4, 00-310 Warszawa, Poland, through PKO VII Oddział Warszawa, account no. 1573-109628-136 with a remark: subscription of ACTA POLONIAE HISTORICA (price per copy US \$ 29, postage included)

or

Foreign Trade Enterprise „ARS POLONA”, 00-068 Warszawa, Krakowskie Przedmieście 7, Poland, through Bank Handlowy S.A., account no. 201061-710-13100